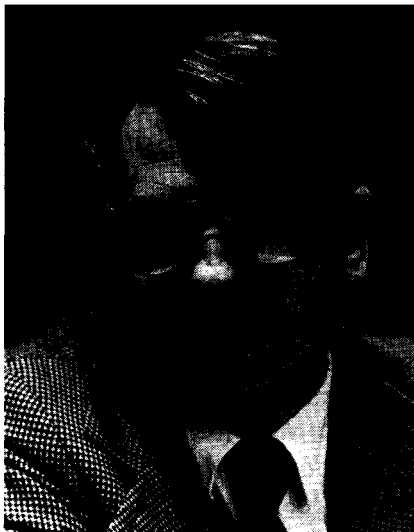

Sinterklaas bestaat

In *Het Parool* recenseerde Jan Pen indertijd de eerste miljoenennota van het kabinet-Den Uyl onder de kop "Sinterklaas bestaat!". Daar ben ik na vijftien jaar nog altijd jaloers op. Nu er dan eindelijk plagiaat van komt, laat ik het uitroepen weg om een verschil in nuance te duiden: Pen deed kennelijk een herontdekking; mijn geloof is altijd onwankelbaar geweest.

Zo'n geloof maakt een evolutie door. Al vroeg ontdekte ik dat Sinterklaas sigaren uit mijn vaders doos uitdeelde. In mijn studententijd bleek hij bovendien nog een broer te hebben, in de collectieve sector. Die broer fascineerde mij, en vooral ook zijn Zwarte Piet. Zo kwam ik tot de openbare financiën. Omdat het daar wetenschappelijk toeging gebruikten we andere namen. Sinterklaas noemden we het inkomenseffect, en Zwarte Piet het substitutie-effect. Het inkomenseffect verhelderde hoe de publieke sigaren via de belastingdruk toch weer uit eigen doos kwamen. Het substitutie-effect liet zien waarom we door de geintjes van Zwarte Piet nooit kregen wat we hebben wilden. Pas enige jaren geleden ben ik mij echt aan Sint en Piet gaan wijden, als voorzitter van de werkgroep bruto-nettotraject van de SER. Die werkgroep onderzocht de reuzeslalom waarmee ons bruto inkomen via belastingen en subsidies afdaalt tot wat we schoon in handen krijgen. De neerslag van dat onderzoek is te vinden in de adviezen over het sociaal-economisch beleid op middellange termijn (1986-1990 en 1988-1992) waar Langman en Bos e.a. over schreven in *ESB* van 22 juni jl.

Het 'halen en brengen' van belastingen en subsidies is vanuit drie invalshoeken interessant: als technisch vraagstuk, als politiek proces en als voorbeeld van informatiehantering. Het technische aspect van het vraagstuk is het gemakkelijkst te overzien. Inkomens- en substitutie-effecten zijn in beginsel te schatten; dat houdt de econometristen van de straat en verschaft een nuttig vertrekpunt voor het verdere werk. Men kan aantonen dat substitutie-effecten de allocatie ernstig kunnen verstoren. Verder is aannemelijk te maken dat de inkomenseffecten van een verminderde overheidsinterventie acceptabeler worden naarmate je over een breder front subsidies terugdringt en belastingen verlaagt. Dergelijke analyses lagen ten grondslag aan de al genoemde SER-adviezen. En dat is ook het soort halve tautologieën waarmee het *Journal of Public Economics* wordt volgeschreven; men schatte een afwentelingscoëfficiënt en vandaar is het 'immer gerade aus' naar het technisch resultaat. Dat is natuurlijk knap en, nog

maals, nuttig, maar het is nog geen sociale wetenschap. Dat gereken brengt bovendien het wetenschapssociologische gevaar van aantoonbaarheid mee (het brutale broertje van weerlegbaarheid, een veel serieuzer type). Het huidige universitaire klimaat premieert dit soort vaardigheden en aantoonbaarheden, waarmee je, ongehinderd door die institutionele rim-ram van politieke processen en informatiehantering, kunt scoren in de internationale tijdschriften. Daarmee dreigt de relevantie opgeofferd te worden aan de elegantie, om niet te zeggen aan de 'Spiegelrei'.

Ook in de analyse van politieke processen dreigt het simplisme het te winnen van de veelvormige realiteit. Modelmatige reducties van de werkelijkheid vergroten de verklarende waarde, maar dan wel in een irreële wereld. Alweer is het oppassen geblazen: de beschrijving van het spel is wel te formaliseren, maar daarmee is de groepsdynamiek van het spel nog niet gevangen. Juist de moeilijk voorspelbare veranderingen in motivatie, tijdspad of omgevingsfactoren houden de spanning er in van wedstrijd tot wedstrijd, net als bij Nederland-Rusland.

Wat mij het meest fascineert in het politieke proces rond het bruto-nettotraject is het tempo waarmee het onderwerp stijgt op de politieke agenda. Een paar jaar geleden, toen we het bij de SER agendeerden, was er nog geen enkel uitzicht dat de sociale partners of een meerderheid in de Tweede Kamer de kansen zouden pakken die een gelijktijdige verlaging van subsidies en belastingen biedt. Inmiddels hangt alleen de FNV nog tegen en voert de PvdA een achterhoedegevecht tegen een achterban die al om is, als ik De Kam mag geloven in *NRC Handelsblad* van 23 juni. Hoe verklaar je een dergelijke groepsdynamiek en, in meer normatieve zin, hoe bespoedig je de afbraak van het monsterverbond tussen 'links', dat de

bouw- en huursubsidies wil handhaven, en 'rechts', dat beducht is voor zijn hypotheekrente-af trek? Dat zijn de vragen waar het om gaat, want alleen dank zij dat Zwarte-Pietenspel kan Sinterklaas blijven bestaan. Nu kunnen we wel weer opschrijven dat het om 'prisoner's dilemma's' gaat, maar dat is het punt niet: sommige van die dilemma's neigen op den duur kennelijk naar oplosbaarheid. Hoe verklaar je dat? Hoe maak je iets bespreekbaar? Dat heeft te maken met informatiehantering.

Behalve in Sinterklaas geloof ik ook in rationaliteit. De mens is op den duur niet tegen de waarheid opgewassen. Probeer die dus te vertellen, niet alleen in het *Journal of Public Economics*, maar ook in *ESB* en in de krant. Niet de ideologische waarheid – daar hebben we politici voor – maar de analytische, weerlegbare waarheid, zonder te veel abstractie of afschrikwekkende techniek. Als burgers, politici of ambtenaren snappen dat het beleid de beloofde inkomenseffecten niet waar maakt en bovendien ongewenste substitutie-effecten heeft, herzien ze hun keuze. Daarom is informatiehantering zo'n belangrijk studie-object voor de openbare financiën.

Bij informatiehantering gaat het om de wisselwerking tussen technisch inzicht en politieke processen. Een wisselwerking inderdaad, omdat informatie beleidsmakers vervormd bereikt en zij zelf, op hun beurt, zich te weinig afvragen wat zij zouden moeten weten en wat ze derden zouden moeten vertellen. De studiefinanciering is een prachtig voorbeeld. Daar is de minister van O&W kennelijk onvoldoende geïnformeerd ingestapt, op advies van ambtenaren die de problemen hadden onderzocht. Vervolgens bijt zo'n minister zich vast in de probleemoplossing (orde op zaken, In 't Veld naar Groningen en zo meer) zonder de Kamer goed te informeren en zonder te zien dat hij zelf nog dagelijks nieuwe oren aangenaaid krijgt. Drie weken geleden was het allemaal in beeld, in Den Haag Vandaag, in de wedstrijd Deetman-Wallage. De geachte afgevaardigde verweet Sinterklaas verkeerde informatie te geven over de teloegang van de gewenste inkomenseffecten. Hij had natuurlijk gelijk, maar wat stond die minister daar alleen. Wáár was de minister van Sociale Zaken, die hem had ingezeept met de substitutie-effecten van de schoolverlaters zonder bijstand en zonder kinderbijslag? En zo heb ik u (daar ben ik econoom voor) weer eens iets uitgelegd wat u al wist: wie in Sinterklaas gelooft moet op de Zwarte Pieten letten.

D.J. Wolfson